

Bygelhäst och pimpernöt

SOMMAREN PÅ HOVDALA

Det nyrestaurerade orangeriet från sekelskiftet 1800 har i sommar rymt olika utställningar. Genom åren har det använts som lusthus och bröllopslokal. Dess tid som växthus blev kort.

Förra hösten inleddes arbetet med att anlägga en köksträdgård vid Hovdala slott. Den omsluts av en avenbokhäck och har anlagts väster om huvudbyggnaden, intill Hovdalaåns sänka där det har funnits dammar, antagligen för odling av karp. Grusgångar leder över stora gräsytor fram till parken och orangeriet. Det lilla huset, byggt kring sekelskiftet 1800, lyser med rosa putsad front, höga fönster och dörr med vita ramar. I de två bakre rummen bodde trädgårdsmästaren och hans familj. Värmen från den öppna spisen var till för både människor och växter.

Den förste trädgårdsmästare som fick ansvar för odling och vård av de

exotiska växterna hette Wennerholm. Han dog tidigt och det tycks som om orangeriets tid som växthus också blev

Bygelhästen – ett gymnastikredskap som Christian Ehrenborg lät tillverka efter sin gode vän Per Henrik Lings anvisningar i början av 1800-talet.

kortvarig. Det kom i stället att användas som lusthus och bröllopslokal, som sommarbostad åt ett par systrar Ehrenborg och kanske som tillfällig danslokal, berättar intendent Inger Torebo. Hon hyr gärna ut orangeriet till bröllop men främst är huset avsett för utställningar. Vill man dansa får man göra det på logen!

Hit kom jag i försommartid då hundkäx och vallört fyllde de forna militärfälten och Skånebrodöserna visade utställningen *Skapelse* i orangeriet. Jag återvände vid midsommartid då de framdrivna kryddplantorna planterats ut och grönsaksfröer sätts i köksträdgårdens tolv kvadratiska odlingsbåd-

Morot, tagetes och målla planterade tillsammans gör rabatterna nästan självlysande.

dar. Persiljan bildade i snirklig form en avgränsning mellan de olika plantorna, som den vackraste buxbomsparterr. I orangeriet visades utställningen *Papper, pensel, Linné*.

I sensommartid såg jag köksträdgården lysa av tagetes färgspel i orange, rött och gult mot intensivt blå heliotrop och röd målla! I orangeriet visade konstnären Alf Björk då utställningen *Utblick – intryck för insikt* om Hovdals ägare, deras liv och leverne från 1500-talet och framåt. Där fanns en av slottets klenoder, en blytung bygelhäst i ek med tagelstoppning och skinnklädsel, som tagits ner från gymnastiksalen på vinden, inredd av gymnastikens fader

Per Henrik Ling på uppdrag av gode vännen och fäkteleven, Christian Ehrenborg (1805–79).

I orangeriets bakre rum förnams husets ursprungsanvändning ty där stod två såbord med jord och gamla lerkrukor. För 20 kronor fick man köpa en kruka och plantera en pimpernöt från busken, som växer intill huset. Moderplantan på Sinclairholm sågs av Linné under hans skånska resa 1749.

Utemuseet

I vagnslidret kommer från i vår att finnas ett utemuseum som är öppet året om. Texttavlor och illustrationer och modeller ska här berätta om Hovdals

historia. Initiativet till museet togs av förre intendenten på Hovdala Karin Carlsson, och när hon började skissa på utemuseet utgick hon från Hovdals dansk-svenska historia och dess förgrundsgestalter. Hon vill att museet ska ge besökaren en första intressekick.

– Platsen har ett speciellt stämningsläge, här råder lugn och frid, som jag tror att besökarna känner, säger Karin Carlsson. Det är förstås en skarp kontrast till 1600-talets gränsstrider, som skildras i texterna!

I utemuseet får vi följa Hovdala genom krig och härjningar, hur det bränts ner och återuppbyggt och hur olika människor verkat här, både slottsherrar och slottsfruar. De senare medförde stora hemgifter och några gjorde betydande industriella insatser, som Stanislas Barnekow (1839–80), som lät bygga sågar, resa kolmilor och sälja slipers till England och lingon till Danmark och Tyskland. Jens Michelsen (1621–90) lär ha flytt undan danskars och snapphanars angrepp i augusti 1678 genom tornhusets lönngång och vidare i båt över Finjasjön. Han återvände och byggde upp borgen 1681–82. Han, den forne räntmästaren hos Christian IV, adlades Ehrenborg av svenske kungen Karl XI.

Det måste ha funnits mycket hant-

Under skördefesten kunde den som ville köpa en kruka och själv plantera en pimpernöt.

verkskunnigt folk att anlita med tanke på den snabba återuppbyggnaden, säger Karin Carlsson. I byn Broslätt bodde hantverkare, som tidvis arbetade på slottet. På Casper Ehrenborgs tid (1700–69) infördes dagsverkspoletter, som betalning för arbete. Poletterna fungerade – liksom på andra skånska gods – som pengar och kunde växlas mot varor i brukets handelsbod eller mot mynt enligt överenskommen kurs.

Här berättas om Sigvard Grubbe (1566–1636), som var lierad med danska kungahuset, för till Nordkap 1599 med Christian IV och var en sann renessansmänniska. Samtida med Tycho Brahe på Ven var även han bildad, handlingskraftig och intresserad av växter. Från Grubbes tid finns en namngiven trädgårdsmästare på Hovdala, Jacob Örtagårdsman.

Grubbe företog bildningsresor i Europa, besökte den botaniska trädgården i Padua och köpte fruktträd i Nürn-

Trädgårdsmästare Harry Svensson har varit på Hovdala i sju år. Här är det ekologiska odling och traditionella metoder som gäller.

berg. Några fruktträdrester finns inte från hans tid enligt forskningsresultat hittills, men säkert har det funnits fruktträd, säger landskapsarkitekt Barbara Johnson som planerat trädgården. I Grubbes dagboksanteckningar från 1630 kan man bland annat läsa att vädret hade varit så dåligt att det inte blev någon frukt i trädgården.

Vårdträd och köksträdgård

Flera av Hovdalas ägare gjorde resor till kontinenten och hämtade hem idéer och inspiration till diverse anläggningar. Här har nog därför genom tiden funnits trädgårdar i olika former. Casper Ehrenborg lade grunden till 1700-talets utformning av Hovdala. Han lät dika ur ett stort markstycke intill Finjasjön, anlade köksträdgård och fruktträdgård och odlade karp i dammar. I utemuseet finns A. S. Rålamb's teckning från slutet av 1700-talet som visar en fruktträdgård planterad med träd i ett stramt rutnät. Även denna

I väntan på att utemuseet öppnar presenteras Hovdalas historia i texter och modeller i utställningshallen invid caféet.

frukträdgård är ett minne blott och av de avenbokar som bildade häck återstår bara en.

Barbara Johnson har tagit upp den strama formen från denne Ehrenborgs tid i köksträdgården. Avenbokhäcken knyter an till de gamla träden och köksträdgården är i sin utformning baserad på renässansens kvadrater, säger hon.

– Jag valde ett vitt mullbärsträd (*Morus alba*) som vådräd, för det fanns i Skåne på 1700-talet och flertalet av de övriga växtsorterna har också odlats i gången tid. Jag vill att besökarna ska känna historiens vindar i det som växer härinne.

Här står ett modernt växthus för tomat. Skottkärror, redskap och kompost döljs innanför ett pillhög. Odlingssbäddarna har ramar av lärkrä. Det kådrika träet impregnerar sig själv, nämner Harry Svensson som är trädgårdsmästare och kom till Hovdala 1995 i samband med den inledande res-

taureringen. Han och kollegorna har rensat vallört, vårdat gräsmattor och röjt upp i parken.

Vallörten är av en uppländsk sort och ska vara kvar på en del platser. Den användes förr som djurfoder, vet Barbara Johnson. Avenbokhäcken planterades i november förra året.

I februari i år började man schakta och lägga grusgrund. Bäddarna tog form och fylldes med matjord, hästgödsel och gröngödsling. På två försommarmånader var allting färdigt! Då hade Harry drivit det mesta av Barbaras växtval från frö till planta och utsättning kunde ske.

Här gäller ekologisk odling, påpekar han och bjuder på en solmogen tomat. Vi ser ut över högsommargrönskan där det är ljuvligt att knipa ett blad salvia och dra in dess intensiva doft genom näsborrarna.

Harry ger mig ett delikatesstips från Schweiz. Plocka de finaste salviabladen. Skölj och låt dem torka. Doppa

dem i pannkakssmet och grädda som pannkakor. Servera med öl.

Rättika, sallatcikoria, morot och mycket annat har gått i blom och Harry samlar fröer till nästa års sådd. Han visar hur han stadgat upp bondbönor och ärtor med grenigt björkris. Han gläds åt det ökade trädgårdsintresset bland allmänheten och för att trädgårdsmästaryrket fått en renässans.

Så hölls skördefesten vid Mickelsmäss med medverkan av utställare och odlare från trakten. På gårdsplanen innanför porttornet kunde man köpa plantor. Inne i logen stod försäljningsstånden tätt och kommersen var livlig till musik av Göinge Musikanter! För regin svarade Hovdala Vänner, en ideell förening som startade för tre år sedan och i dag har 140 medlemmar. Nu ska vintern lägga Hovdala till vila men utemuseet bjuder information om platsen året om. ■

*Monnica Söderberg;
Frilansjournalist*

Vid skördefesten kring Mickelsmäss bjöds köksträdgårdens skatter ut till försäljning. Här visade även odlare och utställare från trakten ett rikt utbud av grönsaker, blommor och plantor.